

DE BRABANTSE OMWENTELING - DE GEVECHTEN TE GENT

Behalve het werk van D. Destanberg "Gent onder Jozef II" zijn al de geschriften, die de gevechten in Gent op 13-14-15 en 16 november 1789 vermelden, in de Franse taal. Meestal worden de daden, door de patriotten en door het leger gesteld, schromelijk overdreven of in een vals daglicht geplaatst. Men schonk ook weinig aandacht aan de bevelvoering en de moraal van de troepen in de twee kampen. Daarom hadden we gedacht U nogmaals en zo onpartijdig mogelijk de gebeurtenissen tijdens de "vier dagen van Gent" te vertellen.

Bij het afsterven van zijn vader Frans I in 1765 nam Jozef II, de oudste zoon van 16 kinderen, de leiding over van het Oostenrijks Imperium, waaronder ook België ressorteerde. Na de dood van zijn moeder Marie-Thérèse, in 1780, regeerde hij als een absoluut heerser, zonder zich iets aan te trekken van de beslissingen die zijn ministers namen.

Overtuigde aanhanger van het "Verlicht Despotisme" voerde Jozef fundamentele hervormingen door op religieus, rechterlijk en administratief vlak. Hierdoor joeg hij de klerus en de adel der Zuidelijke Nederlanden tegen zich in het harnas.

Daar hij zijn onderdanen tegen wil en dank gelukkig wilde maken, drukte hij de hervormingen met harde hand door en gaf geen duimbreed toe. In 1787 braken dan ook de eerste onlusten uit.

De keizer stuurde zijn vertrouwensman Trauttmandorff (1) naar België om de gemoederen te bedaren. Samen met deze minister benoemde hij ook graaf Richard d'Alton (2) als opperbevelhebber der Oostenrijkse strijdkrachten in de Nederlanden.

Zoals Trauttmandorff volle vrijheid van handelen kreeg op burgerlijk gebied, had de generaal de vrije hand in militaire aangelegenheden. De minister en d'Alton waren het meestal niet met elkaar eens, wat de rust in het land niet bevorderde.

Het harde optreden van de bevelhebber deed de haat tegen Oostenrijk nog toenemen. Een groot aantal spotschriften en karikaturen op de keizer, op d'Alton en Trauttmandorff, zagen het licht. De zich vernederd voelende Jozef II liet de nieuwe wetten nog strenger toepassen en legde zware straffen op aan de overtreders. Daarop brak de opstand los.

O gij valschen rijks Koning
Die vernielt des vrijheids woning
Hij wilt tog maer eens gedenken
En het Brabantsch volk niet krenken
Nog met hunnen Dienst van God
Nimmermeer houden den spot

Wij gaen met de schaepen wijden
En ons van de bokken schijden
Wij zullen ook nu met schand
Joseph U jaegen uyt het Land.

Twee Brusselse advocaten, Van Der Noot en Vonck, hadden de leiding van de omwenteling op zich genomen. Samen met uitgeweken patriotten vormden ze in Breda, juist over de grens, een legertje onder het bevel van een gewezen officier uit het Oostenrijks leger, Van der Meersch.

De afkeer tegen Jozef II en de hoge soldij trokken zowel idealisten als avonturiers naar Breda. De Staten der Verenigde Provinciën van Holland werden gemaand, als bevriende mogendheid, de muiters te ontwapenen en ze samen met Van Der Noot en Vonck uit te leveren. Den Haag stuurde een weinig bevredigend antwoord; "Nooit had Holland op zijn bodem gewapende vreemdelingen gezien, laat staan geduld (de patriotten verborgen hun wapens op Belgische bodem, sic.). Een Van Der Noot kenden ze niet. Ze konden ook de grondwet niet overtreden door iemand het land te ontzeggen die niets had misdaan, enz..."

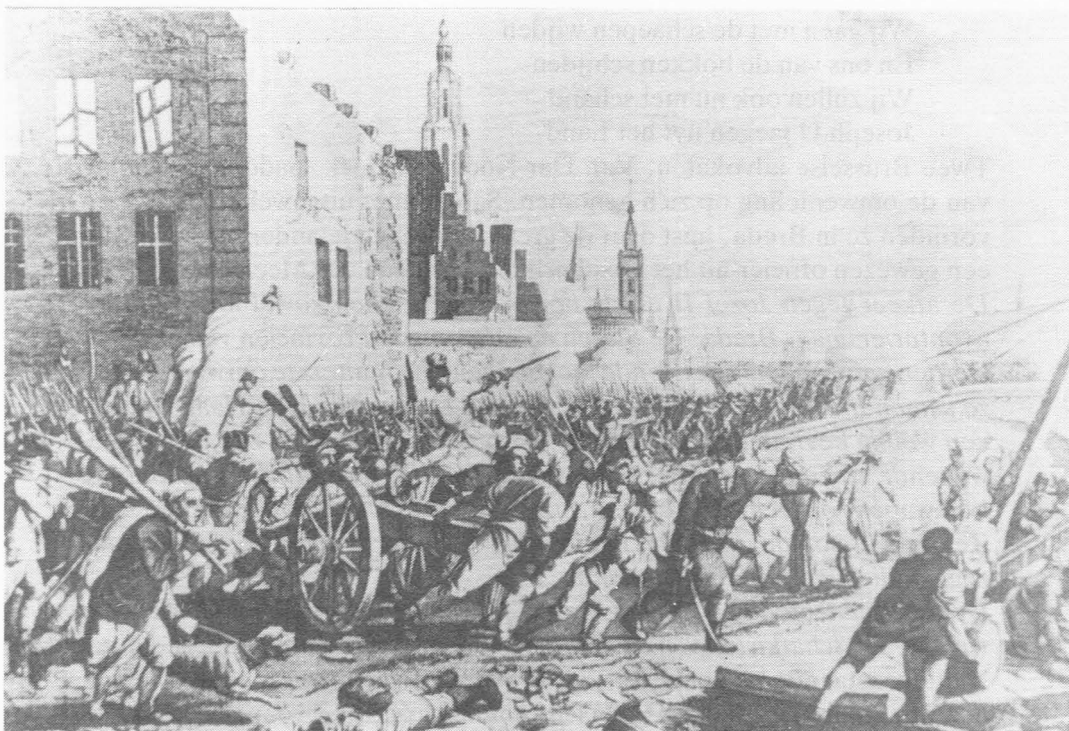
De rebellen leefden als God in Frankrijk, wat de discipline niet in de hand werkte. De schatkisten van de abdijen bekostigden de ganse onderneming. Niettegenstaande hij het bevel voerde over een slecht bewapende en ongeofende troep, zag Van der Meersch kans de keizerlijke troepen een gevoelige nederlaag toe te brengen te Turnhout (27 oktober 1789).

Na die onverwachte overwinning waren de patriotten niet meer te houden. Het comité in Breda besloot een poging te wagen ook Vlaanderen van de Oostenrijkers te bevrijden. Begin november was de Gentse notaris Cammaert speciaal naar Holland gekomen met het bericht dat de sterkte van het garnizoen in zijn geboortestad maar 300 man bedroeg en het nu het ogenblik was de stad in te nemen.

Generaal d'Alton had nooit gedacht dat de opstand zich tot Vlaanderen zou uitbreiden. Het gros van het leger was samengetrokken in de Brabantse Kempen en in de streek rond Luik. De bedoeling was de patriotten te beletten Holland te bereiken. In de steden in Vlaanderen bleven daardoor maar kleine garnizoenen achter om de poorten te bewaken en de orde te handhaven.

Op 7 november staken 800 patriotten, in gehuurde boten, de Schelde over te Bergen-op-Zoom. De volgende dag trokken ze het onbezette St-Niklaas binnen, waar ze enkele dagen bleven en waar ze versterkt werden door een afdeling uit het kamp van Hulst. Men stuurde ook enkele manschappen, onder leiding van de broer van notaris Cammaert, naar Hingene waar ze op het kasteel van de hertog d'Urzel enkele kleine kanonnen gingen afhalen.
(3).

Onder het bevel van de Franse majoor Devaux (4) rukten de opstandelingen op naar Gent waar ze in de vroege morgen van 13 november aankwa-

Afb. 1.

Inname van Gent op 13 november 1789. Foto Koninklijk Legermuseum.

men. Het plan was de Brugsepoort en de Saspoort (Muide) gelijktijdig aan te vallen terwijl men aan de Antwerpsepoort een schijnaanval uitvoerde (Afb. 1).

Iets voor 7 uur begon de stormloop. Gedurende korte tijd verdedigden de poortwachten zich dapper. Reeds bij het knallen van de eerste schoten aan de poort op Brugge vluchtten enkele minder moedige aanvallers terug naar de hoofdgroep die zich op grote afstand van het strijdtoneel bevond. Om hun lafheid te verbergen vertelden ze daar dat de keizerlijke troepen de aanval hadden afgeslagen en hen kort op de hielen zaten. Devaux, ook niet bij de dappersten, wendde de teugels en gevolgd door zijn staf en de ganse ruitery (8 dragonders. sic.) waaronder prins Louis de Ligne (5) keerde hij in volle galop terug naar Holland.

Devaux trachtte natuurlijk zijn daden te rechtvaardigen en stelde een rapport op waaruit hierna enkele uittreksels; "Ik had het bevel over 200 jonge lieden van 15 à 16 jaar, 300 soldaten aangetrokken door de hoge soldij en ongeveer 300 eerlijke burgers slachtoffers, zoals ik, van hun patriotisme en lichtgelovigheid. Onder deze ongedisciplineerde groep bevonden zich maar twee officieren en vier onderofficieren die reeds hadden gediend, de rest ging voor de eerste maal in het gevecht. Ziehier welke wapens men mij

had geleverd om dit legertje uit te rusten : 500 geweren waarvan 80 zonder haan en 200 zodanig onder het roest dan men ze niet kon gebruiken; vijf kogels per soldaat en geen enkel artilleriestuk (sic). Gedurende de nacht dat we naar Gent oprukten sprong plotseling een wit paard over de weg die we volgden. Bij het zien van dit "spook" wierpen 200 vrijwilligers hun wapens en uitrusting weg en vluchtten het veld in. Ik had twee volle uren nodig om de wapens te verzamelen en de vluchtelingen terug te halen. Met deze mannen moest ik Gent aanvallen!

Op een kwart mijl van de stad hield ik halt om mijn troepen te verdelen. Ik wilde terzelfder tijd de Brugse en de Saspoort aanvallen; 300 man stuurde ik naar de Antwerpsepoort om er een schijnaanval te ondernemen. Ik stuurde 24 man naar de Brugsepoort om deze in te nemen. De poort werd verdedigd door 15 keizerlijken onder het bevel van een korporaal. Reeds bij de eerste schoten gelost door mijn 24 man verlieten 50 van mijn vrijwilligers al schietend de rangen om hun kameraden te gaan helpen. Ik haastte mij hen te vervoegen om orde te brengen in hun aanval. Stel u mijn verbazing voor als ik bemerkte dat de rest van mijn troep, geschrokken door het hevige vuur, ook begon te schieten. Ze deden dit terwijl ze de ogen wegdraaiden of sloten en daardoor in de lucht of in de grond of op hun eigen kameraden schoten. De eerste aanvallers nu, onder twee vuren geplaatst, dit van de vijand en dit van hun kameraden, vluchtten in wanorde.

Niettegenstaande dit, hadden de keizerlijken zich van de poort teruggetrokken en konden we de stad binnendringen. Kort nadien kwamen de meeste vluchtelingen terug, nadat ze gehoord hadden dat we binnen de muren van Gent waren geraakt.

Mijn vrijwilligers verspreidden zich in alle richtingen zodat het mij onmogelijk was ze te verzamelen. Van mijn 800 man was de helft gevlucht bij de aanval op de poort, de andere helft mengde zich onder de 60.000 inwoners. In mijn gezelschap bleven nog 2 à 3 officieren dus...

Tot zover Devaux. Ondertussen hadden de patriotten toch maar de Brugsepoort ingenomen. De afdeling aan de Saspoort ondervond meer tegenstand. Geholpen door de 300 man die de schijnaanval op de poort naar Antwerpen hadden uitgevoerd konden ze uiteindelijk ook de stad binnendringen.

De dertiende november viel op een vrijdag, de wekelijkse marktdag. De boeren, die reeds vroeg in de morgen hun vee en koopwaar binnen de muren hadden gebracht, waren bezig deze uit te stallen. Reeds bij de eerste gewerschoten brak paniek uit. Iedereen trachtte zijn waar in veiligheid te brengen. Paarden, koeien, wagens, mensen alles trok doormekaar. Gent stond op stelten.

In de stad dacht eigenlijk niemand aan oproer. Nog op 7 november had het Schepencollege de eed van trouw aan Jozef II hernieuwd. Er waren wel enkele onruststokers die de jonge mannen aanspoorden het patriottenleger

in Hulst of Breda te vervoegen. In juli had men de stadswacht verdubbeld en op 14 oktober liet Trauttmansdorff in gans het land de vermakelijkheden en vertoningen verbieden, de herbergen moesten bij valavond sluiten. Ook nadat bekend werd dat ridder Diericx (7) op 11 november met een troep vrijwilligers naar Bergen-op-Zoom was getrokken bleef het nog rustig. Wel hield men de poorten nu gesloten en moest men de toelating hebben, van de officier uit de hoofdwacht op de Kouter, om de stad te mogen verlaten.

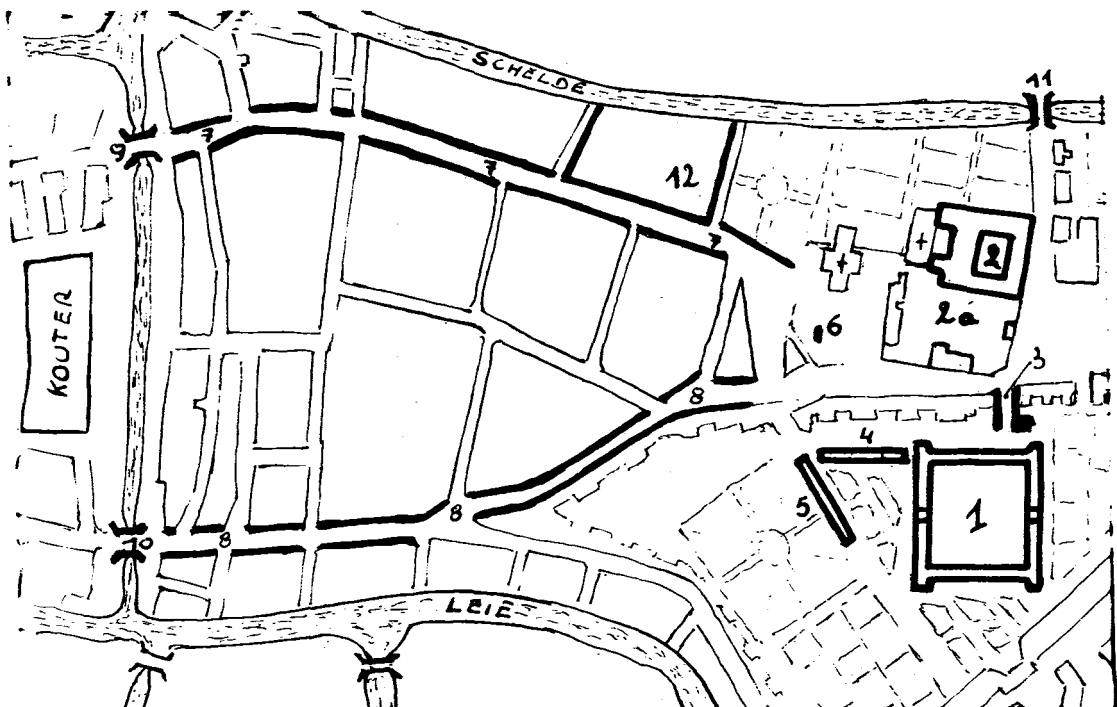
De patriotten trokken verder richting Kouter. Op de Ajuinlei botsten ze op een afdeling Oostenrijkers die op weg was naar de Brugsepoort. De bevelvoerende officier vond de dood, zijn soldaten liepen wat ze lopen konden. De dode sleepte men tot op de Vrijdagmarkt waar hij tot 's anderendaags bleef liggen aan de voet van het standbeeld van Keizer Karel.

De opstandelingen bereikten de Kouter waar de "Grote Wacht" reeds gevlucht was met achterlating van alle wapens.

Het garnizoen, bestaande uit ongeveer 900 man, verliet de kazerne op de Kattenberg en stelde zich op rond de binnenkoer van het St-Pietersklooster. De bevelhebber, kolonel baron de Lunden (8), stuurde 50 man met een kanon naar het einde van de Nieuwstraat en een zelfde groep naar het einde van de Vrouwenstraat. Deze detachementen moesten respectievelijk de Madou- en de Ketelbrug verdedigen. De Muinkbrug werd bezet door 10 man. Samen met de wacht aan de Heuver- en Kortrijkse poort en het kleine garnizoen in het Spanjaardenkasteel wilde men de patriotten tegenhouden en tot de terugtocht dwingen. (Afb. 2)

De 9de november in de loop van de morgen kreeg generaal d'Alton het bericht dat de opstandelingen ook in Vlaanderen waren binnengedrongen. Onmiddellijk nam hij maatregelen; luitenant-kolonel Gontroeuil (9) met het infanterieregiment "Prince de Ligne" moest op staande voet vertrekken naar St-Niklaas waar hij een infanteriebataljon en een eskadron huzaren onder bevel van generaal Schroeder (10) zou opwachten. Schroeder moest vandaar uit de patriotten de pas naar Gent afsnijden en de stad beschermen. Als "spoedhulp" stuurde d'Alton vier kompagnies van het regiment "Clerfayt" en twee kompagnies van het regiment "Vierset", samen 600 man sterk, naar Gent. De kolonel baron de Lunden, bevelhebber van Clerfayt, die zich met die kompagnies in Aalst bevond, begaf zich zonder dralen op weg en kwam reeds in de nacht van 9 op 10 november in de stad aan.

Met de 300 man die in Gent waren gebleven bevonden er zich nu 900 soldaten binnen de muren. Schroeder treuzelde met de uitvoering van de bevelen (hij verspeelde een ganse dag door zijn soldaten te verplichten hun uitrusting zuiver te maken, ja zelfs hun schoenen te poetsen vooraleer te vertrekken) en kwam eerst in de nacht van 13 op 14 in het Spanjaardenkasteel aan.

Volgens kaart van F.B. MOLFESON 1756

1. Infanteriekazerne nr. 1 of Kattenbergkazerne
2. St-Pietersabdij met 2a - Voorhof (nu St-Pietersplein)
3. Dekstraat
4. Militair Magazijn (na de brand voor 2/3 afgebroken)
5. Huis Der Gehuwde Lagere Militairen
6. "Spriet" met Schandpaal
7. Nieuwstraat (nu St-Pietersnieuwstraat)
8. Vrouwenstraat (nu ongeveer St-Kwintensberg en Nederkouter)
9. Madoubrug (nu Walpoortbrug)
10. Ketelpoortbrug
11. Muinkbrug
12. Klooster Der Engelse Damen.

Afb. 2.

De idee van de Lunden was goed maar de uitvoering ervan liet te wensen over. De vrijheidsstrijders, in overwinningsroes, lieten zich niet meer tegenhouden. Vanuit de zolders van het Recolettenklooster en uit de aanpalende huizen richtten ze een moordend vuur op de stellingen aan de Kettelbrug. De wacht moest wijken tot aan de schandpaal aan het Spriet. De soldaten aan de Madoubrug ging het niet beter; die vluchtten tot aan het klooster der "Dames Anglaises" op de hoek van de Nieuwstraat. (Afb. 2) Tijdens de gevechten braken de soldaten binnen in verscheidene huizen,

plunderden en namen de mannelijke inwoners mee om ze vervolgens op te sluiten in de cachotten van de kazerne. (11) Ook de aanvallers maakten zich tijdens het oprukken schuldig aan diefstal.

Het was ondertussen donker geworden. De lange nachtmars en de gevechten lieten zich voelen. Tijd voor de patriotten om zich te laten verwennen door geestdriftige monniken en burgers.

De woningen van keizersgezinden moesten er nu aan geloven. De inboedels van o.a. Maroux, prokureur-generaal, Pulinx, fiscaal-substituut, D'Hoop, staatsactuaris en verschillende anderen werden op straat geworpen en in brand gestoken.

Ook de keizerlijke troepen lieten zich niet onbetuigd. Rond 19 uur verlieten ze de kazerne om te plunderen in de omliggende huizen. Verschillende vrouwen werden verkracht. Personen die zich verzetten moesten dit bekopen met mishandelingen ja zelfs met de dood. (Afb. 3)

Het regiment "Clerfayt" lag reeds vanaf 1766 in garnizoen te Gent. Enkele officieren en onderofficieren waren zelfs met een Gentse getrouwd en woonden in de stad. Wat was de reden dat juist die soldaten waarvoor Gent een tweede tehuis moet zijn geweest, zo beestachtig optraden? Er zijn verschillende oorzaken. De rekrutering tijdens de Oostenrijkse periode steunde op vrijwilligheid. Meestal waren de militairen zonen uit zeer arme families. Ze hadden geen werk en om niet van honger om te komen namen ze

Afb. 3.

De keizerlijke troepen aan het werk. Uit : Gent onder Jozef II. D. Destanberg 1910.

dienst in het leger. Misdadigers ontlieden hun straf als ze voor minstens vijf jaar tekenden. Ronselaars voerden arme sukkelaars dronken en namen ze mee naar de kazerne waar ze onder dwang en slagen voor een aantal jaren onderschreven. Vreemdelingen die hun land waren ontvlucht om aan de justitie te ontsnappen werden gretig opgenomen in de Oostenrijkse regimenten enz. Van de soldij hield de soldaat, na betaling van zijn uitrusting en voedsel, niets over dus was hij bijna verplicht te stelen om aan een pleziertje te komen. Globaal gezien was het leger in die tijd een etterbuil waar het uitschot van de gemeenschap samen kwam. In vreedstijd hield men de militairen, mits een onmenselijke discipline, in de hand maar zohaast in het gevecht waren ze niet meer in te tomen.

Een oud vrouwtje kon 's avonds de wacht aan de Saspoort vermurwen haar buiten de stad te laten zodat ze haar woning kon vervoegen. Vanzohaast voorbij de poort namen Oostenrijkse huzaren haar gevangen en brachten ze voor hun bevelhebber kolonel Buurne. Het oudje kon hem vertellen de ganse dag schoten te hebben gehoord rond St-Pieters. Ook verklaarde ze dat vele straten waren opgebroken en de stenen weggenomen. De kolonel besloot daaruit dat de Gentenaars zich hadden verschanst op zolders en daken om zijn huzaren te verwelkomen met kaseistenen. Hij probeerde dan ook niet de stad binnen te dringen maar ging verdere bevelen halen in het Spanjaardenkasteel. Zijn huzaren namen de kans waar om in het kwartier Heilig-Kerst te plunderen en te verkrachten.

Enkele schepenen waren, nadat het schieten in het stadsmidden had opgehouden, samengekomen in het raadshuis om er de gebeurtenissen te bespreken en maatregelen te treffen. Men verzocht de bevelhebbers van de vier hoofdgilden patrouilles te organiseren om de orde te handhaven en plunderingen te verhinderen. (12)

Een afvaardiging van de opstandelingen kwam de raadsheren vragen de gekwetste en gevangene keizerlijke soldaten te laten bewaken door de municipale wacht. Aan dit verzoek kon niet worden voldaan aangezien de patriotten alle wapens van de stadssoldaten hadden weggenomen.

De vrees bestond dat de Oostenrijkers, gebruik makend van de duisternis, de stad zouden uitvluchten, daarom moesten alle gebuurtedekens zorgen dat er de ganse nacht twee mannen met fakkels in hun buurt zouden wachtlopen.

In diezelfde nacht en in de loop van de volgende morgen kwamen ononderbroken Oostenrijkse troepen, langs de Antwerpse poort, het Spanjaardenkasteel binnen. Men sprak over een getalsterkte tussen de 2000 à 5000 man. *Zoals we voordien hebben gezien, had de opperbevelhebber d'Alton reeds maatregelen getroffen door luitenant-kolonel Gontroeuil met zijn regiment (± 2.400 man) en generaal Schroeder met een infanterie-bataljon (± 600 man) en een eskadron huzaren (± 120 man) naar St-Niklaas te sturen. Toen de berichten binnenkwamen dat de patriotten die stad reeds waren voorbij*

getrokken, werd ook generaal d'Arberg (13) met twee infanterie-bataljons (± 1200 man) en een eskadron huzaren (± 120 man) naar Gent gestuurd. De eerste troepen (Gontrooul) bereikten de stad in de nacht van 13 op 14 november. Ze werden in de loop van de 14e gevolgd door de rest. Het bereiden eskadron van d'Arberg kwam reeds in de avond van de 13e vóór de poort aan de Muide.

Als we een kleine rekening maken moeten er zich, samen met de zes kompagnies (± 600 man) van kolonel de Lunden en het kleine garnizoen dat in Gent was gebleven (± 300 man), meer dan 5000 Imperiale soldaten in en rond de stad hebben bevonden.

Dit getal is zeker overdreven aangezien reeds bij de gevechten in Turnhout en ook nadien er zich zeer veel deserties hadden voorgedaan. Men sprak zelfs van meerdere duizenden soldaten van Belgische nationaliteit die zich bij de rebellen kwamen aansluiten.

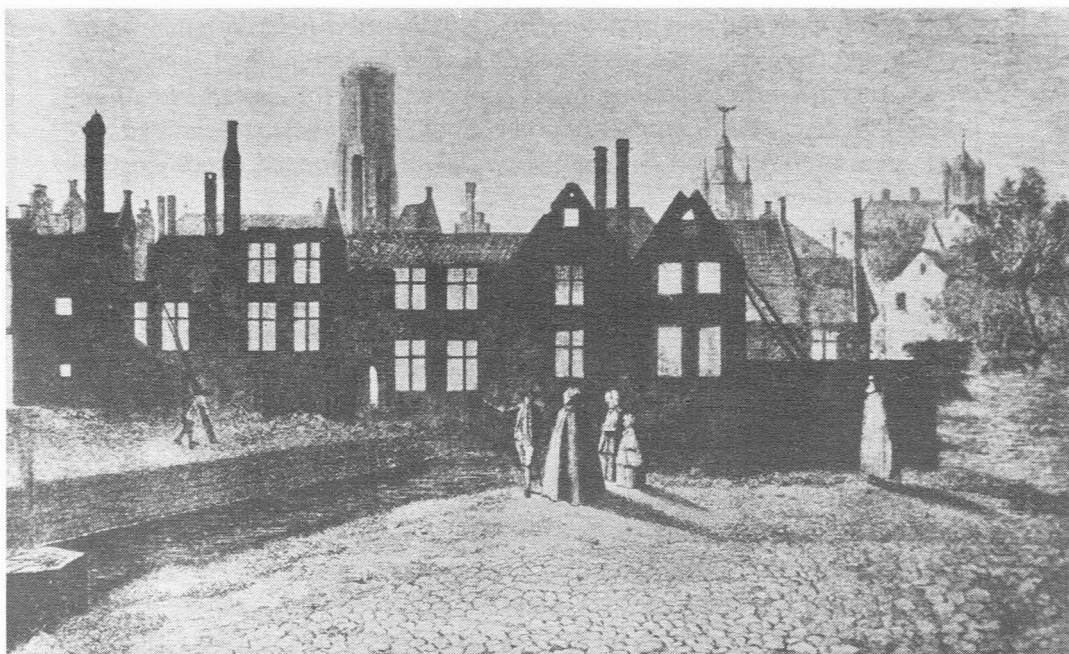
In de vroege morgen van de 14e verlieten terug een aantal soldaten de Kattenbergkazerne om te roven in de omgeving. Onder andere braken ze binnen in de herberg "Saint-Arnould" rechtover de Verregreppes. Na de herbergier te hebben afgeranseld namen ze al wat drinkbaar was mee. De patriotten, nu massaal gesteund door de inwoners die zich wilden wreken op de gruweldaden de vorige dag gepleegd, joegen de plundersaars terug in hun kwartier.

Rond halfnegen verlieten honderd soldaten de kazerne langs de achterpoort en vervoegden de St-Lievensvest. De bedoeling was het Spanjaardenkasteel te bereiken om er de netelige toestand van de Lunden en zijn troepen te gaan melden. Aan de Vijfwindgaten viel de troep in een hinderlaag. Veel soldaten vonden er de dood, de overblijvenden gingen in gevangenschap. Geen enkele bereikte het kasteel.

Om de aandacht van de bevriende troepen te trekken liet de Lunden, ten einde raad, enkele kanonschoten lossen. Aangezien de artillerie van het kasteel zelf de stad beschoot werd dit niet gehoord. De kanonnade met gloeiende projektielen stichtte brand in enkele huizen. De beschieting ging de ganse dag door en er vielen enkele doden. (Afb. 4)

In de kazerne deed zich het voedseltekort voelen. Vanuit de vensters gaven de soldaten teken aan de hoertjes uit de Dekstraat hen eten te brengen. Deze, niet zeker zijnde van de overwinning, wilden hun cliënteel niet voorbarig verliezen en voldeden aan de vraag. Ze werden betaald met geroofd goed.

Nu het gevaar in de stad zelf scheen geweken kwam het Schepencollege voltallig in vergadering. De sekretaris schreef volgende nota in het resolutieboek van de Keure; "... We hebben benevens ons aenschaut hoe de forcelijke incomste van de Troupen der Staeten van brabant den Civilen orloge binnen dese stadt op gisteren morgent rond den negen uren heeft ontgonst, de geduerige losbrandinge van allen Slagh van vuerwapenen heeft ons den

Afb. 4.

Uitgebrande woningen na de beschieting. Uit : Gent onder Jozef II. D. Destanberg 1910.

toeganck van het Stadthuys beleth, ende ons gevolgentlijck gestelt in de onmogelijckheit van te openen onse ordinaire vergaederinge, die ook ten andere in desen critiquen moment zonder vrugt saude Sijn bedegen...”.

Daar de gilden geen bewakingsopdrachten wilden uitvoeren gaf men de bevolking de raad zelf een politiedienst in te richten. Voor volgende nacht moesten ook alle huizen worden verlicht en vuren ontstoken op de openbare plaatsen. Ook besloot men “de Stadtssoldaeten binnen dese Stadt te doen patrouilleren, dit van 9 uren des avonts tot den vier uren des morgens”. De schepenen vroegen ook de eigenaars van paarden in groep de stad rond te rijden om het plunderen tegen te gaan “alwaer het grauw daer toe seer geanimeert schijnt”.

Bij valavond verlieten de keizerlijken terug het kasteel, plunderden en moorden in de parochies van St-Jacob en St-Salvator. Ze werden met zware verliezen aan doden en gekwetsen teruggedreven.

Niettegenstaande de gebeurtenissen door het “Comité Général” fel werden overdreven bestaat er geen twijfel dat de keizerlijke troepen (meestal in Vlaanderen en Wallonië gerekruteerd) gruweldaden hebben bedreven. Reeds na de gevechten te Turnhout schreef Jozef II aan d’Alton “Mijn soldaten zijn als gekken binnengedrongen, gedroegen zich als rovers en trokken zich terug als lafaards”. Generaal Ferraris schreef aan de keizer “In

Gent zouden de burgers zich niet bij de patriotten hebben aangesloten moesten de troepen niet geplunderd en zich te buiten hebben gegaan aan uitpattingen die de bevolking heeft geprikkeld en tot opstand heeft gebracht". In een van zijn rapporten uit het Spanjaardenkasteel schreef d'Arberg "de kanonniers zijn buitengewoon ongedisciplineerd, reeds drie dagen zijn ze stomdronken..."

In het "Bulletin officiel" uitgegeven door het patriottenkomitee kan men lezen; "... dat de Officieren en Soldaeten uytgemunt hebben van het zoo genaemde hoffelyk regiment van Clairfait, vervult door het schrikkelykste gespuys van ontschaekers, dieven, moordenaers, verkrachters en brandstichters en die wy helaas! tot ons overgroot leedwezen in onze boesem hebben gevoed..."

De meeste geschiedschrijvers vermelden dat de rest van het regiment Clerfayt, bij de verdere gevechten, zich moedig heeft gedragen en trouw bleef aan Jozef II.

De 15de in de morgen droeg de pastoor van de St-Niklaas-parochie, De Bast, (14) een mis op vóór het portaal van de kerk aan de Koornmarkt. De kanonnade uit het Spanjaardenkasteel herbegon en veroorzaakte nieuwe branden. (Afb. 5). Een klok uit de beiaard in het Belfort werd doorboord.

Afb. 5.
Beschadigde en uitgebrande gebouwen na de beschieting. Uit : Gent onder Jozef II. D.
Destandberg 1910.

Rond de middag ondernamen de keizerlijken een uitval vanuit het kasteel. De belegeraars hadden dit verwacht en stonden gereed. De inwoners hadden de straten opgebroken en de kaseien op zolders en daken opgeslagen om vandaaruit de soldaten te bestoken. Sommige Gentenaars waren zo woedend dat ze de ankers, waaraan de siergevels van hun woningen waren bevestigd, hadden losgemaakt om deze op de militairen te kunnen storten. Vanzohaast de troepen uit de versterking kwamen, vielen ze onder het vuur uit honderden geweelopen. Generaal Schroeder, die de mislukkingen der laatste dagen wilde goedmaken, liep in de voorste gelederen. Hij werd gekwetst aan het been door een grote nagel die een knaap van 14 jaar met een soort zelfgemaakte donderbus had afgeschoten. Daarop liet de baron de aftocht blazen. De ganse operatie had nog geen kwartuur geduurd.

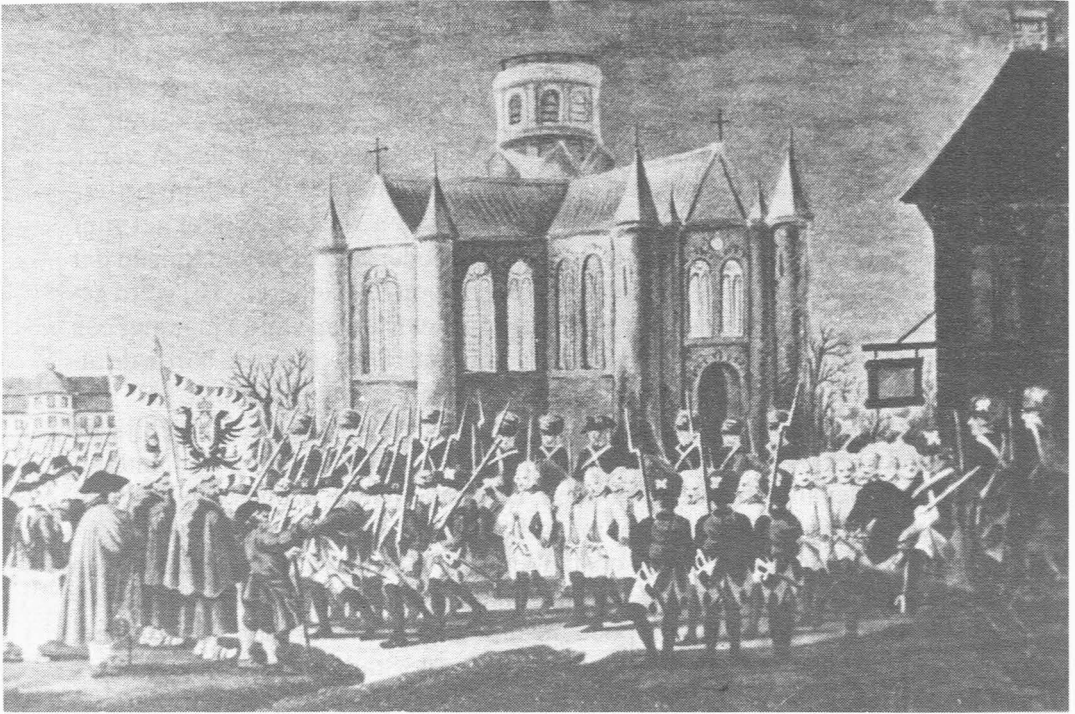
Niet te verwonderen dat de patriotten, nu overmoedig, onmiddellijk de Kattenbergkazerne wilden aanvallen. Met moeite kon hun kommandant, kapitein Devaine, hen tegenhouden. De aankomende avond en een gieten-de regen hielpen Devaine zijn manschappen te overtuigen.

Twee afgevaardigden van de opstandelingen kwamen ten stadhuize vragen om wapens en munitie waarop de collatie besloot; "t' autoriseren de bewaerders vande waepenen, poeders ende voordere munitien van orloghe, toebehoorende soo aen de Provintie als aen de Stadt, deselve instantelijck over te leveren aen het Comité vande Troupen der Staeten van Brabandt". Tegen de avond kwamen 250 mannen uit Kortrijk onder leiding van kapitein Alison de vrijheidsstrijders versterken.

De Kortrijkse versterking had de belegeraars een hart onder de riem gestoken. Reeds in de vroege morgen van de 16e begonnen ze de kazerne op St-Pieters te bestoken. Rond de middag zagen de aanvallers kans in het legermagazijn langs de Kazernestraat binnen te dringen. Na de bruikbare uitrusting te hebben buitengehaald staken ze het gebouw in brand. (15) Op zeker ogenblik kwam de kommandant van de Gentse gevangenis, Van Rossem en enkele mannen aangezeuld met een oud kanon dat stond te roesten op de vesten. Na veel moeite en zweet kon het worden gericht. Reeds bij het eerste schot barstte het antieke stuk uiteen. Het toeval wilde dat het gloeiend gemaakte projektiel terecht kwam in een plas water op de binnenkoer van de kazerne. Er brak paniek uit onder de bezetting in de vrees dat de gebouwen zouden worden in brand geschoten.

Kolonel de Lunden riep zijn staf samen en besloot zich over te geven. In eigen persoon verscheen hij aan een venster, een wit doek aan zijn degen gebonden. Volgens ooggetuigen riep hij zelfs "Vive les patriottes". De poort van het kwartier ging open en op de binnenkoer stond het ganse garnizoen aangetreden, klaar om gevangen te worden genomen.

De vreugde onder de patriotten was niet te beschrijven. Met de bedreven gruweldaden nog fris in het geheugen wilden de Gentenaars de militairen te lijf. Gelukkig waren er onder de aanvallers verscheidene monniken die de

Afb. 6.

Prentenkabinet Brussel.

- De keizerlijke troepen worden gevankelijk weggebracht.
- De schilder heeft hier zijn fantasie laten werken.
- De patriotten hadden namelijk nog geen uniform bij de inname van Gent.

gemoederen konden bedaren. (17) De gevangenen bracht men onder in de kloosters van de Augustijnen, Dominikanen en in dit der ongeschoeide Karmelieten. Uit schrik voor zijn leven, vroeg de Lunden een rijtuig om de kazerne ongezien te kunnen verlaten. De abt van de St-Pietersabdij bezorgde hem een koets. Nog maar juist in de Kazernestraat stopte men de wagen, sleurde de baron op straat en verplichtte hem, samen met zijn "vijgen", (18) blootshoofds in gevangenschap te marcheren. (Afb. 6)

Vrezend dat de bezetters van het Spanjaardenkasteel een nieuwe uitval zouden wagen om hun kameraden te bevrijden schreef het bevrijdingscomitee een brief aan d'Arberg. Daarin dreigden ze, de Lunden en zijn officieren, in het zicht van de vesting, te doden als de beschieting niet ophield. Ook besloot men; "den Colonel Lunden aen den commandant van het Casteel te doen schrijven dat hij benevens de voordere officiers ende oock alle soldaeten op heden krijgsgevangenen genomen geexponneert waeren door de woede van het volk gemassacreert te worden indien de Stad verbrant wiert".

Na afgifte van beide brieven stopte de beschieting. Het vooruitziende Schepencollege liet die avond de herbergen om zeven uur sluiten, waarschijnlijk onder het motto "als het bier is in de man is de wijsheid in de kan".

Eigenlijk moest de grootste vreugde nog komen. Stel u de verrassing van de patriotten voor als ze 's anderendaags bemerkten dat de ganse bezetting van het Spanjaardenkasteel tijdens de nacht de versterking, richting Brussel, had verlaten.

Onderweg naar de hoofdstad deserteerden de meeste militairen van Belgische afkomst. In de loop van de dag brachten landbouwers uit de omgeving ze gevangelijk in de stad. Verschillende plunderende vaandelvluchtigen werden door boerenpatrouilles gedood.

Een sterk garnizoen bezette onmiddellijk het kasteel. Men ontmantelde de kanonnen voor het geval de Oostenrijkers mochten terugkeren. In de opslagplaatsen lagen 350.000 pond rogge en meel, genoeg om 6000 man gedurende één maand te voeden.

De Gazette van Gend schreef "het Kasteel van Gend was het magazyn der kleedingen voor alle Nederlandsche Troupen. Daer was eene menigte Laekens, Lynwaed, alle soorten van Huyden, Kleederen, Hemden en andere noodwendigheden voor de waepeninge ende kleedinge zoo van het voet- als van het peerdevolk...".

In een bericht aan Jozef II meldde Trauttmansdorff dat d'Arberg bevel had gegeven, vooraleer te vertrekken, de voorraden in brand te steken. Dit bevel heeft de achterhoede waarschijnlijk naast zich neergelegd uit schrik gevangen te worden genomen.

Na de overwinning likte men zijn wonden. Zevenentwintig huizen waren uitgebrand, vele andere zwaar beschadigd. Zeshonderd soldaten vonden de dood, 200 lagen gewond in de Gentse ziekenhuizen. Meer dan 1000 krijgsgevangenen bevolkten de kloosters. Eenendertig ongewapende en 48 gewapende Gentenaars lieten het leven. De patriotten kwamen er het beste van af, 32 ervan sneuvelden op het Gentse veld van eer.

Aan de vierdaagse gevechten te Gent kan men zien hoe een beetje geluk of zekere gebeurtenissen de geschiedenis kunnen beïnvloeden;

- *Was Jozef II iets inschikkelijker geweest, was er nooit opstand gekomen.*
- *Was d'Alton niet zo meedogenloos opgetreden, de brave Belgen hadden nooit aan revolutie gedacht.*
- *Was er meer plichtsbefef en minder naijver onder de hogere bevelvoerende officieren geweest, de orders zouden beter zijn uitgevoerd.*
- *Hadden de soldaten van Clerfayt niet zo onmenselijk gedood, verkracht en geplunderd, waren de Gentenaars niet tegen hen in het harnas getreden.*
- *Was de Lunden iets moediger geweest, hij had de stad in de nacht terug kunnen bezetten.*
- *Had de bezetting van het Spanjaardenkasteel de uitval doorgevoerd, was*

Afb. 7.
- Overwinning der verenigde Brabanders en Vlamingen.
De slangenkoppen stellen Jozef II, d'Alton en Trauttmansdorff voor.
Foto Koninklijk Legermuseum.

er van gans het patriottenleger niets overgebleven.

- *Als, als, als,...*

De verovering van Gent had tot gevolg dat gans Vlaanderen in enkele dagen naar de patriotten overliep. (Afb. 7) De Oostenrijkse troepen, uitgedund door desertie, drong men in de loop der volgende weken terug tot in de provincie Luxemburg. Het gans bloedvergieten heeft niet mogen baten. Een jaar later, op 2 december 1790, trokken de Oostenrijkers opnieuw onze stad binnen en nestelden er zich in hun oude kwartieren.

Een woedende Jozef II nam volgende strafmaatregelen;

- d'Alton werd vervangen door generaal De Ferrari.
- Trauttmansdorff moest terug naar Wenen.
- d'Arberg nam verplicht ontslag.
- Schroeder werd op non-aktiviteit geplaatst.

Een uitspraak van de keizer zegt eigenlijk alles over de Gentse vier dagen; "De spijtige gebeurtenissen te Gent zijn veroorzaakt door het nemen van onjuiste maatregelen en slecht gekombineerde handelingen die op de koop toe nog verkeerd werden uitgevoerd".

We besluiten met een straatliedje uit die tijd.

Als nu Kanonnen en Mortier
 Voor Gend eens stond gesteld
 Toen gaven zij zoo dapper vuer
 Geschoten met geweld
 Daer bleven der met honderde dood
 Van weder zij zoo klijn als groot
 Een ider was in nood
 Zij schoten vijf zes uren lang
 De Patriotten sterk
 Zij waeren altijd fel in gang
 En dapper kloek in 't werk
 D'een bom vermijde d'ander niet
 Zij gingen er eerst met den Sabel aan
 Den Kijzer die mocht lopen gaen
 Soo kregen zij er mee gedaen

Roger VAN AERDE
 1984

NOTEN

- (1) Trauttmansdorff-Weinsberg Ferdinand (1749-1827) graaf, nadien prins. Oostenrijks staatsman, gevolmachtigd minister te Brussel tussen 1787 en 1789.
- (2) d'Alton Richard graaf, geboren in Lachland Ierland. Generaal (Feldzeugmeister) in het Oostenrijks leger. Opperbevelhebber van het leger der Oostenrijkse Nederlanden. Viel in ongenade bij Jozef II. Hij kon die schande niet verkroppen en pleegde zelfmoord op 16 februari 1790.
- (3) De familie d'Ursel was bevriend met Vonck. Het afhalen der kanonnen, ten getale van 17, was op voorhand geregeld. De hertog en zijn echtgenote werden later door de regering der Verenigde Belgische Staten aangehouden en opgesloten te Gent. De patriotten hebben van deze kanonnen weinig gebruik gemaakt, ze werden tijdens de gevechten door de Oostenrijkers veroverd.
- (4) Devaux Charles-Philippe, zoon van Charles de Lorraine, geboren in 1760 en te Parijs onthoofd op 26 mei 1793. Door bemiddeling der Vonckisten waren enkele

- Fransen officieren aangeworven om de leiding te nemen over de jonge lieden die naar Holland waren gevlucht. Devaux was een van die officieren. De majoor behoorde niet tot de moedigsten. Reeds op 26 oktober had hij het voordien door de patriotten veroverde fort van Lillo lafhartig in de steek gelaten.
- (5) Louis-Eugène Lamoral, prins de Ligne (1766-1813) tweede zoon van de beroemde veldmaarschalk en schrijver Karel-Jozef de Ligne, diende in Frankrijk als majoor bij het regiment “d’Orleans-Cavalerie” in dienst van Lodewijk de XVIe. Bij het uitbreken van de omwenteling kwam hij naar België waar hij dienst nam bij de patriotten als eenvoudige dragonder. Samen met Devaux vluchtte hij naar Holland. In december 1789 keerde hij terug naar zijn oud regiment.
 - (6) Men deed geen poging de Antwerpse poort werkelijk in te nemen daar deze rechtstreeks onder het vuur van het Spanjaardenkasteel lag.
 - (7) Diericx Charles-Louis-Maximilien, rechtsgeleerde en historicus, geboren te Gent in 1756. Raadspensionaris van zijn geboortestad en lid van de raad van Vlaanderen. Hij nam deel aan de aanval op Gent maar verliet de patriotten vóór deze de stad hadden ingenomen. In de “Mémoires pour servir de justification à Mr le chevalier Diericx” legt hij uit dat hij op 11 november de stad heeft verlaten omdat er een aanhoudingsmandaat tegen hem was uitgevaardigd door de regering. Hij heeft de aanvallende patriotten, vóór de kapitulatie van de Oostenrijkers, terug verlaten omdat zijn kommandant hem op verkenning stuurde naar de omgeving van Brugge. Later heeft het krijgsgerecht Diericx gelijk gegeven en vrijgesproken.
 - (8) Jean-Henri baron de LUNDEN en van het “St-Empire”, geboren te Antwerpen op 23 mei 1731 uit een oude Antwerpse familie. Zevende kind van Jean-François-Michel de Lunden, schildknaap, oud almoezenier van de stad Antwerpen. Baron benoemd op 5 mei 1781. Getrouwd te Gent op 23 september 1770 met Isabella-Marie-Colette CARPENTIER, dochter van Corneille Carpentier, schildknaap, algemeen schatbewaarder van de Staten van Vlaanderen. De 17e december 1780 wordt hem te Gent een zoon geboren : Alexandre-Joseph-Henri die later kolonel wordt in dienst van Oostenrijk.
Hij sterft te Presbourg op 26 april 1814.
Hij had zijn ganse loopbaan doorgebracht bij het regiment Clerfayt. Hij nam ontslag op 28 november 1791.
 - (9) de Gontroeuil Charles-Philippe-Joseph-Agathon, graaf van Vinchant, geboren te Bergen op 5 juli 1755 uit een zeer oude Henegouwse familie. Hij verliet dit tranendal op 15 juli 1798.
 - (10) de Schröder Jean-Gottlieb, baron, geboren te Branden in Brandenburg en gestorven op zijn kasteel te Böllendorf, Neder-Oostenrijk op 18 februari 1807. De generaal was gehaat bij zijn officieren en soldaten. Hij was voorstander van een ijzeren, onmenselijke discipline. Na de nederlaag te Turnhout en te Gent viel hij in ongenade bij de keizer. Jozef II schreef aan d’Alton “Ik hou eraan te belonen... maar voel me ook verplicht degenen te straffen die falen. U zegt dus aan generaal Schroeder dat hij niet langer is “angesteld” en dat hij naar Oostenrijk moet terug komen”. Na de dood van de keizer werd hij terug in het leger opgenomen.
 - (11) Men sloot ongeveer 50 mannelijke inwoners op. Aangezien er geen voedselvoorraden in de kazerne aanwezig waren moesten de gevangenen het stellen met water.

- (12) De gilden die het College niet goed gezind waren weigerden deze opdracht uit te voeren. Meerdere schepenen waren namelijk gekend om hun aanhankelijkheid aan Jozef II. Op 30 november werden deze raadsheren dan ook uit hun functie ontzet.
- (13) d'Arberg Nicolas-Antoinne, graaf van Valingin en van het "Saint-Empire". Generaal van Belgische afkomst, geboren te Nijvel in 1736. Gestorven te Brussel op 17 september 1813. Hij was eigenaar van het regiment Dragonders van St-Ignon dat regelmatig de kazerne "Pesthuis" in de Keizerstraat bezette. Het was ook dit regiment dat in de avond van 13 november aan de Saspoort verscheen. Na de gebeurtenissen te Gent in ongenade gevallen, verliet hij de dienst. Later ziet men hem terug als gouverneur van Limburg.
- (14) De Bast, domheer van de diocese te Gent en pastoor van de St-Niklaaskerk. Fanatiek tegenstander van alles wat Oostenrijks was. Fungeerde als afgevaardigde der Verenigde Belgische Staten bij de onderhandelingen voor de wapenstilstand.
- (15) Het gebouw bevond zich langs de Kazernestraat en was, zoals ook het gebouw der gehuwde militairen, volledig afgescheiden van de kazerne. (Afb. 2) Na de gevechten moest men het magazijn gedeeltelijk afbreken. Het resterende deel gebruikte men nadien als werkhuis voor de wapenmaker.
- (16) Van Rossem senior was bestuurder van het Gentse gevang. Op 21 november legde hij de eed af als bevelhebber van een legerkorps van 3000 man sterk, opgericht om de stad te verdedigen. Hij benoemde zijn drie zonen tot kapitein in hetzelfde korps.
- (17) Vele kloosterlingen plaatsten zich aan het hoofd van rebelligroepen. In de ene hand het kruis en in de andere een sabel kwamen ze op voor hun geloof. Veelvuldig zijn de tekeningen uit die tijd die de spot drijven met die heldhaftige figuren in monnikspij
- (18) De Oostenrijkse troepen droegen een grote platte kokarde met de nationale kleuren op het hoofddekseel. In de volksmond noemde men dit sierstuk "vijg" en de dragers ervan "vijgen". Daar de soldaten overal deserteerden en tijdens de gevechten wegluchtten werd "vijg" een schimpwoord voor bangerik.

BIBLIOGRAFIE

- Boumans R : Hebben de Belgische eenheden in het leger van de Oostenrijkse Habsburgers (1716-1794) het pressen gekend. (Leger en Natie. Nr. 2 1954)
- Boumans R : De militairen in de XVIe en XVIIIe eeuw. (Flandria Nostra V 1967)
- Callion : Varia Historica 1789. RUG - G. 12978.
- Callion : Dagboek van Quickenborne. RUG - G. 14248.
- Cammaert J.B : Omstandig verhaal. RUG.
- Claeys P : Un épisode de la prise de Gand par les patriotes le 13 nov. 1789. (Messager des sciences historiques ou archives des arts et de la bibliographie de Belgique. Tome 1. 1892).
- Destanberg D : Gent onder Jozef II 1780-1792. 1910.
- Duchesne A : Au temps des régiments belges au service de l'Autriche. (Carnets de la Fourragère 9e serie Nr. 7)

- Goetgebuer P.J : Handschrift. RUG - G. 6175.
- Guillaume G : Histoire des régiments nationaux des Pays-Bas au service d'Autriche. 1877.
- Guillaume G : Histoire du régiment des dragons de Latour. (Annales de la société royale des beaux-arts et de littérature de Gand. Tome 10. 1865-66).
- Jamar H : Onze straatzangers tijdens de Brabantse Omwenteling. (Leger en Natie Nr. 10. 1955).
- Laval (De) J.F. : Korten inhoud der Nederlandsche geschiedenissen van 1496 tot 1794. RUG - G. 11533.
- Peeters B : De ronseling van rekruten voor de nationale regimenten in de Oostenrijkse Nederlanden. (Belgisch tijdschrift voor militaire geschiedenis. XXV Nr. 1).
- Peeters B : Desertie uit de nationale regimenten van de Oostenrijkse Nederlanden in de 18e eeuw. (Belgisch tijdschrift voor militaire geschiedenis. XXV Nr. 5)
- Peeters B : Wie waren in feite de rekruten van de nationale regimenten in de Oostenrijkse Nederlanden. (Belgisch tijdschrift voor militaire geschiedenis. XXV Nr. 3)
- Ruwet J : Soldats des régiments nationaux au XVIIIe siècle. Notes et documents. 1962.
- Ruwet J : Nos régiments nationaux du XVIIIe siècle, une armée de pauvres diables et d'hommes grands. (Revue internationale d'histoire militaire. XX. 1959).
- Schlitter H : Geheime Correspondenz Jozefs II mit seinen Minister in den Österreichischen Niederlanden, Ferdinand Grafen Trauttmansdorff 1787-89. 1902.
- Stroobant H : La révolution Brabançonne à Gand, d'après le journal de Schamp. (Petite revue illustrée de l'art et de l'archéologie en Flandre).
- Tassier S : Les démocrates Belges de 1789. Etude sur le Vonckisme et la révolution Brabançonne. (Académie royale de Belgique, classe des lettres et des sciences morales et politiques. Tome XXVIII Fasc. 2. 1930).
- Terlinden C : Les quatre journées de Gand. (Almanach de la société générale gantoise des étudiants catholiques. 1908).
- Terlinden C : Les souvenirs historiques de Joseph Walter, officier de l'armée des Etats Belges Unis sur les événements militaires de la révolution Brabançonne. 1789-1790. 1972.
- Trauttmansdorff F : Fragments pour servir à l'histoire des événements que se sont passés aux Pays-Bas depuis la fin de 1787 jusqu'en 1789. 1792.
- Trauttmansdorff F : La dernière correspondance entre le ministre et général d'Alton. 1790.
- Varenberg E : Les commencements de la révolution Brabançonne par un moine de l'abbaye de St-Pierre. (Messager des sciences historiques, ou archives des arts et de la bibliographie de Belgique. 1876)
- Vilain Ch. XIII : Lettre à ses concitoyens à Gand 22-11-1789 + lettre de chevalier Diericx.
- Bulletin officiel van het Comité Général opgericht binnen de Stad Gent. 1789.

- Détail exact et fidèle d'un anonyme.
(Messenger des sciences historiques de Belgique, 1892).
- Gazette van Gend uit die periode.
- Recueil des lettres originales de l'empereur Joseph II au général d'Alton 1790.
- Resolutieboek van de Keure 1789. SAG.

INVENTAIRE ARCHEOLOGIQUE - Fiche Nr. 186

Op 23 augustus 1900 stelde Paul Fredericq in de rubriek "Oorkonden - Stedelijke archieven - XVe eeuw - 11 februari 1476 (1477), in het Vlaams een fiche op over

HET GROOT PRIVILEGE VAN MARIA VAN BOURGONDIE

Het kleine fac-simile links geeft ons het algemeen uitzicht van eene der belangrijkste oorkonden uit de Nederlandsche geschiedenis : het zoogezegd *Groot Privilege van Maria van Bourgondië*. De onderteekening *Marie* is de eigenhandige handteekening der hertogin.

Dit kostelijk charter, berustende op het stadsarchief te Gent, is met dikke letters geschreven op een onregelmatig vierkant vel perkament van ± 0.72 op ± 0.73 hoogte en breedte. De vouw onderaan is ± 0.10 breed, met drie afhingende zegels. Het eerste links is zeer groot en zeer schoon, volkomen rond (0.12 in de doorsnede); het stelt de hertogin Maria voor, jagende te paard met eenen vliegenden valk op de linker vuist en met eenen loopenden jachthond tusschen de pooten van het dravend paard; dit zegel is van groen was en hangt aan eenen dubbelen staart van los door elkaar gevlochten groenroode zijdene draden. De twee andere kleinere zegels (0.06 in de doorsnede) zijn in rood was, beide aan breede perkamenten strooken afhangend en gedeeltelijk afgebrokkeld; het zijn de zegels van graaf Adolf van Kleef en van den Luikschen prins-bisschop Lodewijk van Bourbon, naaste bloedverwanten der hertogin. Dwars door het charter loopt eene groote snede benedenwaarts van links tot rechts. Die beschadiging geschiedde denkelijk onder Karel V, toen, na den opstand der Gentenaren in 1539-1540, al hunne charters werden "gecanceleerd", dat is : van ambtswegge doorgesneden ten teeken van nietigverklaring.

Het is overbekend dat het *Groot privilege van Maria van Bourgondië*, de eerste algemeene grondwet der Nederlandsche gewesten, door de Algemeene Staten der Nederlanden, te Gent in het St-Jorishof vergaderd, aan de vaderlooze hertogin werd opgedrongen, met het doel om de willekeurige regeeringwijze van wijlen Karel den Stoute in het vervolg onmogelijk te